

Marcin Medyński

Opis Stalowni „Skarżysko” z 1918 roku

Z Dziejów Regionu i Miasta : rocznik Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego w Skarżysku-Kamiennej 3, 163-167

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Materiały

Marcin Medyński
Skarżysko-Kamienna

Opis Stalowni „Skarżysko” z 1918 roku

Prezentowany opis Stalowni „Skarżysko” w Kamiennej powstał tuż po zakończeniu pierwszej wojny światowej i odzyskaniu niepodległości, gdy władze gminy Kamienna sporządzały swoisty „bilans otwarcia” odradzającego się państwa.

Budowę opisywanego zakładu, usytuowanego w sąsiedztwie odlewni i emalierni „Kamienna”, rozpoczęła w maju 1897 r. grupa inwestorów, tworząca Towarzystwo Akcyjne Zakładów Żelaznych i Stalowych „Skarżysko”¹. Wśród akcjonariuszy byli m.in.: Bogdan hr. Krasieński, Antoni Sobieszczański, Władysław Palisa, Konstanty ks. Lubomirski, Stanisław hr. Krasicki, Witold hr. Skórzewski i inicjator tego przedsięwzięcia, Jan Witwicki². Kapitał zakładowy wynosił 400.000 rb. w złocie i był podzielony na 1.000 akcji na okaziciela. Towarzystwo zbudowało wielki piec dla uzyskiwania surowca oraz odlewnię przedmiotów stalowych, niezbędnych dla przemysłu, a dotychczas sprowadzanych przede

¹ Grunt pod fabrykę o powierzchni 13 dziesiątyn 2366 sążni nabył od spadkobierców Antoniego Kotwicy dyr. Zygmunt Trzciniński, na mocy aktu sporządzonego przed notariuszem Adamem Piaseckim w Radomiu 11 maja 1897 r. Kupiono wówczas również grunt potrzebny na budowę bocznic, szer. 30 stóp. Za: „Notatka dla pamięci” z maja 1935 r. Archiwum Państwowe w Kielcach (dalej: APK), Akta m. Skarżyska-Kamiennej, sygn. 121.

² M. Medyński, *Witwicki Jan*, [w:] *Skarżyski słownik biograficzny* (dalej: *SSB*), Skarżysko-Kamienna 2008, s. 261-264.

wszystkim z Anglii i Niemiec. Stalownia miała zatrudniać do 3.000 robotników. Na początku 1898 r. odlewnia była już gotowa, w związku z czym pierwsze ogólne zebranie akcjonariuszy, odbyte w radomskim hotelu „Rzymskim” w dniu 17 stycznia 1898 r., otworzyło z tym dniem działalność Towarzystwa i postanowiło jak najrychlej zakończyć budowę zakładu. Wybrano zarząd Towarzystwa, w skład którego weszli inż. Stanisław Grabiński jako prezes oraz inż. Jan Witwicki, inż. technolog Bogdan hr. Krasieński, Władysław Rawicz i inż. Zygmunt Trzcieski³, który został również dyrektorem zarządzającym fabryki (ustąpił na własną prośbę w 1901 r.). Dyrektorem odlewni stali był inż. Władysław Dembowski⁴, a dyrektorem wielkiego pieca inż. Wilhelm Palisa⁵. Już we wrześniu 1899 r. na radomskiej wystawie przemysłowej Towarzystwo „Skarżysko” otrzymało list pochwalny⁶.

Stalownia składała się z trzech zasadniczych działów: 1. wielkich pieców, które produkowały „surowiec w różnych gatunkach: zwierciadlane (szpigiel), giserskie, białe i podług wymaganych analiz”, 2. odlewni surówki, produkującej „blachy kuchenne, drzwiczki etc., odlewy maszynowe, budowlane, wagi od najlżejszych do 5-u tonn” oraz 3. odlewni stali, oferującej „wszelkie odlewy fasonowe z twardej i miękkiej stali, stosownie do ich przeznaczenia”. Jako specjalność wskazywano „kółka wagonikowe wielkiej wytrzymałości przy ich małym ciężarze, kowadła kute z najlepszej lanej stali, różnych typów, wagi od 30 fun. do 30 pudów”⁷. Zakład miał własną szerokotorową bocznice kolejową.

Rok 1904 przyniósł stalowni jakieś poważniejsze problemy finansowe. Komitet Ministrów zezwolił wówczas na zmniejszenie kapitału zakładowego, wynoszącego 750.000 rb, na 450.000 rb poprzez obniżenie nominalnej wartości pojedynczej akcji z 600 na 360 rb. Różnica miała być przeznaczona na pokrycie strat do wysokości 281.172 rb oraz spłatę części długów Towarzystwa. Ta „reanimacja” nie przyniosła jednak pozytywnych efektów. W stalowni do 1909 r. gospo-

³ Idem, *Trzcieski Zygmunt*, [w:] *SSB*, s. 247.

⁴ Idem, *Dembowski Władysław*, [w:] *SSB*, s. 58.

⁵ Idem, *Palisa Wilhelm*, [w:] *SSB*, s. 163.

⁶ „Gazeta Radomska” 27/1897, 39/1897, 6/1898, 74/1899 i 82/1901; *Pamiętna książka radomskiej guberni na 1900 god*, Radom 1900, s. 212-213.

⁷ *Kalendarz Informacyjny guberni Radomskiej na rok 1903*, Radom 1903, s. IV.

darzył Stanisław Grabiński, później przez jakiś czas stała nieczynna, aż wreszcie w tymże roku wydzierżawiono ją Mendelowi Szmulowi Feldmanowi⁸, który rozpoczął w nich produkcję. 21 października 1913 r. pożar strawił magazyn materiałów pomocniczych Stalowni, nie bez umyślnego przyczynienia się samego dzierżawcy. Produkcja zakładu w I poł. 1914 r. wyniosła 90.000 pudów, zatrudniano wówczas 200 robotników. Dalszy upadek przyniosła pierwsza wojna światowa. W maju 1918 r. zakłady wyrabiały odlewy żelazne i maszyny rolnicze na potrzeby lokalne, były czynne „od czasu do czasu” i zatrudniały 15 robotników; produkcja w 1917 r. wyniosła 7500 pudów, a siła pracy – 40 koni mechanicznych.

W 1924 r. Feldman został, ponoć bezprawnie, „wywłaszczony” ze stalowni, co spowodowało wstrzymanie jej ruchu. Po kilkuletnim procesie uzyskał, jako rekompensatę, teren po cementowni „Neptun” i część placów fabrycznych.

Publikowane sprawozdanie znane jest z odpisu, przechowywanego w Archiwum Państwowym w Kielcach, w zespole *Akta miasta Skarżyska-Kamiennej* (sygn. 140). Ortografia i interpunkcja oryginału zostały zachowane.

Odpis

Pobieżne sprawozdanie Sekcji Budowlanej przy Radzie Gminnej w osadzie Kamienna, z oględzin wielkich pieców w odnośnych urzędzeń w „Zakładach Żelaznych i Stalowych „Skarżysko”, należących do p. Grabińskiego z Walewic.

Wielkich pieców na koks dwa, o średnich wymiarach z których jeden dawniejszy czynnym był w latach dziewięćsetnych.

Futrówka⁹ wewnątrz w tym piecu na wysokości 2/3 pieca jest wypalona. W razie uruchomienia pieca należałoby zastosować nową futrówkę wewnętrzną.

Form miedzianych brak. Jak twierdzi obecny dzierżawca, p. M. Feldman takowe zabrane zostały przez władze austriackie podczas wojny obecnej.

⁸ M. Medyński, *Feldman Mendel Szmul*, [w:] SSB, s. 76-77.

⁹ Wewnętrzne obmurowanie pieca materiałem ogniotrwałym.

Konstrukcje żelazne na ogół w dobrym stanie są, porządnie powierzone z braku odpowiedniej opieki. Podłogi i płyty z blachy walcowanej ryflowanej¹⁰, na galerjach i pomostach górnych obydwóch piecy, z powodu przerdzewienia, kwalifikują się do usunięcia.

Drugi wielki piec bardziej nowoczesnej konstrukcji, budowany przez inżyniera F. Wittmana nie był wcale czynnym. Form ani też armatury u dołu nie posiada, jak również dzwonu u góry.

Gichta /wciąg/ murowana, wspólna dla obydwóch pieców. Schody drewniane wewnętrzne wymagają gruntownej reperacji.

Przewody gazowe i powietrzne, sądząc z zewnętrznego wyglądu, w dobrym stanie. To samo orzec można o aparatach „Cowpera”¹¹. Przy jednoczesnym funkcjonowaniu obydwóch pieców, koniecznym byłoby zwiększenie ilości aparatów Cowpera, conajmniej o dwa.

Maszyn wiatrowych dwie. Sądząc z powierzchowności takowych obie w dobrym stanie, o stanie cylindrów wewnątrz przekonać się może dopiero dokładna ekspertyza. Obie maszyny o systemie leżącym, „Compound”, każda o dwóch cylindrach parowych i dwóch wiatrowych i jednym kole zamachowym pośrodku.

Sufit hali maszyn z powodu długotrwałego zaciekania dachu – silnie uszkodzony, kwalifikuje się łącznie z belkami, do usunięcia. W tejże hali umieszczone są pompy „Wartington”¹², zasilające kotły. Armatura mosiężna, jak twierdzi p. Feldman, została w swoim czasie przez niego ukryta.

Kotłów 7 o systemie zwykłych „Buljerów”, z których trzy jeszcze czynnymi nie były i nie posiadają kompletnego obmurowania. Zapasów surowych materiałów, jak rud, kamienia wapiennego i t. p. niema.

W razie konieczności śpiesznego uruchomienia choćby jednego z wielkich pieców, korzystać możnaby narazie z rud żelaznych okolicznych, znajdujących się na terenach państwowych, jak to rud przeważnie „Ilastych”, „Limonitów”, a nawet „Swenosiderytów”, w których procentowa zawartość żelaza dochodzi do 38% – 40%.-

¹⁰ Tj. o szorstkiej, zapobiegającej poślizgom powierzchni.

¹¹ Nagrzewnica dmuchu wielkopieczowego, wynaleziona przez Edwarda Alfreda Cowpera (1819–1893).

¹² Właśc. Worthington.

Przy dość usilnym remoncie i pomijając okoliczności mogące spowodować przerwanie robót, uruchomienie jednego pieca wielkiego, jest kwestją czterech miesięcy.-

Następują podpisy:

K. Witwicki¹³

A. Biernacki¹⁴

L. Tylman

Wacław Czaplarski¹⁵

Kamienna, 21 Listopada 1918 r.

Description of Skarżysko steelworks from 1918

The published description of the Skarżysko steelworks in Kamienna had been written just after the end of WWI when Poland regained independence and the council of Kamienna worked on the state of property . The published account is known thanks to the copy of the document kept at the National Archives in Kielce in the department of the Documents of the town of Skarżysko-Kamienna (signature 140). The spelling and the punctuation found in the document is original.

Translated by
Magdalena Kardys

¹³ M. Medyński, *Witwicki Kazimierz Jan*, [w:] *SSB*, s. 264-266.

¹⁴ Antoni Biernacki, odlewnik z Kamiennej, 7 grudnia 1918 r. wybrany burmistrzem, po unieważnieniu wyborów – wójt tutejszej gminy. K. Zemęła, *Skarżysko-Kamienna. Nadanie praw miejskich*, Skarżysko-Kamienna 2003, s. 28-31.

¹⁵ K. Zemęła, *Czaplarski Wacław*, [w:] *SSB*, s. 53-54.